

Проф. др Владан Јовашевић *

КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ ТРАНЗИЦИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ПРИВРЕДЕ

Друштвеноисторијске околности у којима се разматра актуелна проблематика привредног система СР Југославије и посебно транзиције њене, постсоцијалистичке, економије нису погодне и подстицајне. Креативни субјекти који анализирају и обрађују ову тематику делују под притиском агресивних политичких и идеолошких снага из иностранства и земе, које настоје да у сопственом интересу изврше корените промене нашег социјалноекономског система. При томе је значајно што у данашње време, као веома ретко када у историји људског друштва, у планетарним размјерама доминира једна суперсила - Сједињене Америчке Државе. Она тежи да наметне читавом свету, па и СР Југославији, своје политичке, економске и идеолошке стандарде, и да оживотвори своје војнополитичке аспирације у међународним релацијама. Индикативно је како познати немачки књижевник Гинтер Грас оцењује понашање и активност водећих војнополитичких сила у савременом свету. Он управо каже: „Капитализам се, данас, у свом тријумфу не осећа више обавезним да покаже ни минималне цивилизацијске норме, јер га више ништа не ограничава. Баш као у време првобитне акумулације капитала, капитализам данас необуздано дивља не признајући никакве своје обавезе”.¹

Политичке и економске институције које функционишу под одлучујућим утицајем представника САД захтевају да се у нашој земљи изврши глобална и ургентна приватизација државне и друштвене својине. Водећи економски техничари и експерти неокласичне доктрине и неолибералистичке вокације Милтон Фридман (Milton Friedman), Жак Риеф (Jacques Rueff), Џефри Сакс (Jeffrey

* Пољопривредни факултет, Београд

¹ Извор: „Вечерње новости”, 9. октобар, 1996., стр. 2.

Sacs) и други, полазећи наводно са стручних становишта, препоручују и инсистирају да се у југословенској привреди такође цјеловито и убрзано спроведе десоцијализација опште колективне имовине.

Међутим, знатан број наших економиста у својим расправама на научним и стручним скуповима, као и текстовима које публикују у часописима и монографијама, не уважава утицај међународне политике и економске ситуације на наше релевантне прилике. Они се такође не базирају на поменуте конзервативне теоријске концепције. Слично се понашају и многи публицисти и јавни радници у својим усменим излагањима и написима. У ствари, неопходо је да и једни и други у одговарајућим случајевима одреде свој однос према наведеним захтјевима и препорукама, наиме да: покажу да ли и уколико су настојања иностраних политичких фактора, с аспекта интереса наше земље, оправдана и да ли су идеје неолиберала научно засноване и важеће.

Основе транзиције савремене југословенске привреде

Као резултат опсежних истраживања и темељних анализа актуелне југословенске социјално-економске стварности произилази да доминантни објективни, привредни, чиниоци и процеси, као и друштвене институције, својим утицајима доводе до знатних промена фундаменталних карактеристика друштвене, у ствари тржишне, економије, садржине њеног система привређивања, као и начина функционисања и карактера деловања регулара савремене друштвене економије. Ове тенденције чине општу основу и у одлучујућем ефекту условљавају начин, природу и размере транзиције југословенске постсоцијалистичке привреде.

У данашње доба јачају тенденције интеграције економских активности и агрегата друштвене репродукције. Ови процеси имају објективни садржај и представљају универзалне и доминантне друштвено-економске законитости. Афирмишу се колективни облици својине и удружени начини привређивања, примарно организовани у оквиру акционарских друштава. Конституише се хетерогени социјално-економски организам. Водећу улогу у привредној стварности добијају олигополитичке антанте као и државни комплекси и институције. На међународном плану поштравају се супротности између економски богатих и заосталих земаља. Класична, конституисана у индивидуалном облику, приватна својина све више прераста у своју супротност, у колективно власништво акционарског и државног типа. У доменима организације и реализације послова и управљачке активности значајну и растућу улогу стичу корпорацијски и државни функционери, тех-

номенадери. Постаје нужно вођење смишљене и организоване економске, првенствено развојне политике, наиме, планско регулисање основних привредних токова и друштвених акција. Тако друштвена привреда добија мешовити садржај, управо постаје својеврсна синтеза разних облика предузетништва и власништва, као и подручје дјеловања двојакних регулаторних снага. Тако се остварује тенденција подруштвљења економије као целине. Овакву оцену природе савремене друштвене економије такође формулишу истакнути грађански економски теоретичари, као што су Џоана Робинсон, Франсоа Перу, Пол Самјуелсон, Џон Галбрајт (Joan Robinson, Francois Perroux, Paul Samuelson, John Galbraith) и други. Тако Пол Самјуелсон савремену економију САД квалификује на следећи начин: „Наша привреда је мешовита привреда тј. таква у којој привредну контролу врше и јавне и приватне установе”.² Он такође пише: „... наш систем је мешовити систем државног и приватног предузетништва... он је исто тако мешовити систем монопола и конкуренције”.³

Претходно изложене друштвено-економске тенденције битно се одражавају на привредни систем, пре свега ремете његово нормално и ефикасно функционисање. Наиме, они условљавају модификације садржаја појединих робних категорија и квалитета дејства и облика испољавања робноекономских закона као објективних регулатора и координатора привредних процеса и друштвених односа. Тако економске законитости не функционишу с истом снагом и ефектима у савременој као у класичној етапи развоја робнокапиталистичке економије. Утицаји неких економских одредаба слабе а других јачају, домени деловања појединих економских закона се сужавају а других шире. Процеси модификовања садржине тржишних категорија и агрегата, као и преображаја карактера, начина и сфера функционисања објективних регулатора друштвене економије реализују се у дугорочном аспекту. Институционални чиниоци добијају значајну и углавном растућу улогу у привредном животу. Они у великој мјери утичу на организовање привредног система, снажно дјелују на функционисање економског организма, знатно доприносе формулисању економске политике, подстичу и усмјеравају развој привреде итд. Уопште узевши, оправдано је закључити да друштвена привреда у данашње време има у знатном степену нови, али у коначној инстанци одржава тржишни карактер - наиме да егзистира и функционише као мешовити, тржишно-плански, систем.

² Паул Самуелсон, „Економија”, Београд 1969., стр. 46.

³ Паул Самуелсон, *cit. delo*, стр. 48.

Фактори повећања ефикасности привређивања у савременој шржишној привреди

Приватни власници у доба слободноконкурентског капитализма самостално и слободно - на бази флексибилних државних прописа и дејства објективних, робноекономских, закона - управљају функционисањем и резултатима активности својих предузећа. Тада до пуног изражаја долазе њихове способности, ангажмани и непосредни, у ствари приватни, интереси. У овим условима приватна својина представља одлучујући чинилац пораста ефикасности привређивања.

Међутим, многи афирмисани аналитичари друштвене стварности критикују приватну својину, третирајући је као кључни генератор власничких и имовинских разлика и противурјечја. Ову институцију осуђују познати писци античке Грчке и Рима, челници средњовековних јеретичких покрета и сељачких буна, врхунски представници научне мисли у новом веку као што су Ж. Ж. Русо, П. Ж. Прудон, Ј. Фихте (J. J. Rousseau, P. J. Proudhon, J. Fichte), водећи социјалисти утописти, класици марксизма, у новије вријеме присталице марксистичке теорије, институционалне и социолошке школе у економској теорији итд.

На основу непосредних искустава и теоријских анализа прозилази да, у условима акционарског и монополистичког начина организовања и реализације привреде, приватна својина, првенствено у њеном индивидуалном облику, нема више преовлађујући утицај и значај у току економских активности, управо не делује као прегудни чинилац и стимуланс пораста ефикасности привређивања, нарочито крупних предузећа којима често руководе приватни или државни функционери-техноменадери, који по правилу не поседују знатне суме акција, односно капитала. Истина је да приватно власништво не ишчезава из економског живота и не одваја се потпуно од процеса управљања привредним пословима, али је неоспорно да у савременој привреди његова улога слаби, да се његов утицај ограничава и садржај преображава. Пре свега, права приватних власника се сужавају ради обезбјеђења јавних интереса, на пример у циљу рационалног коришћења атмосфере и простора, подмирења естетских и културно-историјских потреба и слично. Истовремено се у знатној мери мењају садржај, карактеристике и форме приватне својине; наиме, њихов индивидуални облик се преобликује у одређене видове акционарског власништва над средствима производње и капиталом уопште.

Истовремено се може закључити да масовна приватизација опште колективне имовине не може знатније деловати на унапређење, пре свега на пораст рационалности привређивања. Приват-

на својина над средствима производње; слободна конкурентска утакмица и интензивно дејство робноекономских закона углавном карактеришу слободноконкурентски сектор привреде - најме домене пољопривреде, занатства, грађевинарства, трговине на мало, услужних делатности итд. - чије позиције у друштвеној привреди релативно слабе.

Приватна својина у току развоја прераста у своју супротност, нужно доводи до конституисања општих колективних облика власништва државног и друштвеног типа. Ове форме својине настају и егзистирају тако што државни органи национализују извесне привредне гране или што радни колективи у оквиру општег друштвеног плана или на сопствену иницијативу и ангажовање изграђују извесне продукционе капацитете. Оне представљају економску и организациону базу развоја материјалних производних снага и друштвених делатности у данашњем свету.

У савременој друштвено-економској стварности - на основама достигнутог нивоа развоја производних снага и успостављене структуре привредног организма, иновираним начина организованости економске активности, као и позиција основних социјалних групација и њихових међусобних односа у току друштвене репродукције - мењају се односи релевантних фактора и резултата економске, првенствено производне активности, пре свега више детерминантни него раније одређује динамику ефикасности привређивања у појединим привредним доменима и друштвеној економији у целини.

Тако се привредни просперитет уопште и ниво ефикасности привређивања у знатној мјери заснивају на свестраној примени научних достигнућа и техничких иновација у економској пракси, као и на знатнијем ангажовању стручно образованих трудбеника и креативних, научно афирмисаних, кадрова. Неки угледни научни истраживачи у индустријализованим земљама, тврде да наука, техника и радна дисциплина више доприносе стварању привредних вредности него природна богатства. Тачност ових констатација се потврђује на бази економског успона Јапана, Немачке, Холандије итд.

Видни ефекти у погледу повећања рентабилности пословања постижу се посредством савремених рационалних начина организовања привредних процеса и конкретизације модерних метода управљања економским активностима.

Значајну улогу у домену унапређења ефикасности пословања радних колектива имају размерни и интензитет објективних тенденција подруштвљења привреде, који се остварују на бази специјализације и интеграције производње, проширења и проду-

бљења друштвене и техничке поделе рада, пораста акумулације капитала, јачања концентрације и централизације производње.

Степен рационализације привредних активности расте на основу знатнијег коришћења фактора производње - природних ресурса, производних капацитета и радне снаге.

Већи економски учинци уопште па и у погледу ефикасности пословања постижу се као последица интензивније активности предузетника, побољшања квалитета менаџмента и доследније тржишне оријентације пословне политике предузећа.

Свестрањаја примена објективних економских критеријума и интегралније дјеловање тржишних законитости у привредној стварности, као и смишљена и на научним начелима заснована планска политика привредних асоцијација и друштвених институција, знатно доприносе повећању рационалности привређивања економских актера, индивидуалних предузетника и колективних тимова техноменаџера.

На пораст рентабилности и постизање знатнијих резултата у току привредне активности такође утичу стабилни социјални односи, ниво радне мотивације и дисциплине ангажованих трудбеника.

Улога колективних облика власништва и начина привређивања у савременој тржишној привреди

Пре неколико деценија, почев од велике економске кризе 1929-1933. године, јача етатистичка интервенција и посебно шире се колективни облици власништва и начина привређивања у савременој тржишној економији. Међутим, овај процес не тече континуелно у узлазном смеру, него се креће циклично. Потврду наведених тенденција представља учешће државе у бруто националном производу појединих земаља, које у 1982. години износи код Шведске 59%, Данске 50,5%, Аустрије 47,3%, Француске 46,9%, Белгије 45,4%, Западне Немачке 45,3%, Велике Британије 43,4%, Италије 41,5%, САД 33,7% и Јапана 29,3%.⁴

У погледу места и удела државног сектора у националној привреди појединих земаља индикативан је пример Француске. У време власти социјалиста, осамдесетих година, знатан део њене привреде је колективизиран. Наиме, тада је државни сектор реализовао трећину индустријске производње и 75% финансијских операција у земљи. Обезбеђивао је целокупну националну производњу угља, електроенергије, плина и калијевих соли. Располагао је укупним капацитетима железничког саобраћаја и претежним капацитетима ваздушног и поморског транспорта. Задружна, ко-

⁴ Извор: „L' Observateur de UOECDI”, mars 1984, № 127).

мунална и мешовита предузећа имала су знатну улогу у привредном животу земље. У пољопривреди је веома развијено задругарство и у градовима изграђена инфраструктура у облику комуналног власништва. Жак Ширак, лидер десне политичке групације, пошто је преузео власт, настоји, као и конзервативни лидери у другим земљама - Реган, М. Тачер, Ф. Кол итд. - да десоцијализује поједина привредна предузећа и комплексе, а пре свих фабрику аутомобила Рено, али наилази на снажан отпор прогресивних политичких организација из свих синдикалних централа. У Италији јавни сектор контролише производњу сировог гвожђа са 80%, челика 50%, угља 100%, гаса 94%, електроенергије 25%, бродова 72%, оружја 32% итд. у земљи. Држава такође располаже код жељезничког саобраћаја са 90% и ваздушног транспорта 50% укупних капацитета. Суделује са 37% у општој суми инвестиција. У Аустрији државни привреди комплекс остварује следеће уделе у националној продукцији појединих привредних активности - гвоздене руде и сировог гвожђа 99%, челика 95%, каменог уга 94%, електроенергије 85% и алуминијума 70%. Државни органи у знатној мјери улажу своје капитале у машинску, електротехничку и хемијску индустрију, као и у рафинерију нафте. Остварује такође 44% укупних инвестиционих издатака.⁵ У Краљевини Југославији сва знатнија индустријска и саобраћајна предузећа налазиле су се у власништву државе. Богатије рудокопе су посредовали инострани капиталисти. Домаћи приватни власници су располагали мањим фирмама у сфери лаке прерађивачке индустрије.

Неки југословенски економисти тврде да је неопходно широм света и конкретно у СР Југославији ликвидирати сва предузећа која егзистирају на бази државног капитала, пошто су наводно са становишта рационалности неефикасна. Сам академик Драгослав Аврамовић изјављује да подржавање предузећа значи њихову економску смрт.⁶ Зато је потребно проверити оцене водећих економиста у свету о месту државних предузећа у савременој привреди, а затим испитати и утврдити улогу државног сектора у економској стварности појединих земаља.

Истакнути представници савремене грађанске економске мисли - Џ. М. Кејнс, Ј. Шумпетер, Ф. Перу, Џ. Галбрајт, Р. Бар, П. Самјуелсон, (J. M. Keynes, J. Schumpeter, F. Perroux, J. Galbraith, R.

⁵ Извори података о државном привредном сектору су следећи: „Rapport du groupe de travail de U.O.C.D.E.. „Croissance et politique économique”, Парис, 1975, и др Брана Марковић, „Друштвени преображај у програмским концепцијама западноевропских социјалдемократа и социјалиста”, Београд 1991. г.

⁶ Извор: „Демократизација својинских односа на линији приватизације”, Извјештај радне групе при Народној банци Југославије, Београд 1996.

Barre, P. Samuelson) и други - као и сви марксистички и прогресивни економски теоретичари, углавном повољно оцењују улогу државног сектора у капиталистичкој привреди. Тако Р. Бар, разматрајући место овог комплекса у француској економији, пише следеће: „Ова улога може се схватити и анализирати на два начина: 1. улога замене приватног сектора: у периоду депресија, на пример, инвестиције јавног сектора замењују смањене приватне инвестиције; 2. улога унапређења приватног сектора; јавни сектор врши у овим случајевима функцију: производећи под најповољнијим трошковима и продајући по најповољнијим ценама, он распростире корисне резултате на читаву економију”.⁷ П. Самјуелсон сматра да државни органи у привредном животу могу деловати успешније него приватни капиталисти. Он управо пише: „Надамо се да држава може да буде ефикаснија у финансирању својих добрих циљева него што може икада да буде било који капиталиста”.⁸ Економисти напредне теоријске оријентације констатују да државна и колективна имовина уопште имају значајну и претежно прогресивну улогу у развоју савремене привреде. Тако француски аналитичари друштвеног збивања сматрају да су национализована привредна предузећа и гране у њиховој земљи довели до врло повољних ефеката у привредном животу и развоја земље. Они такође тврде како су чињенице показале да држава делује као ефикасан предузетник и акционар.⁹

Друштвеноисторијска збивања показују да држава има значајну улогу у погледу решавања горућих проблема и остваривања нормалног функционисања привредног организма и да представља стимулативни фактор у погледу развоја капиталистичке економије. Њена активност се манифестује нарочито у доба конституисања буржоаског начина производње, у околностима економских криза хиперпродукције, у време ратних конфликта и војних операција, у ситуацији опоравка и стабилизације капиталистичке економије итд. Државна предузећа и комплекси последњих деценија обављају специфичне задатке у привредном животу. Тако, на бази релативно ниских цена својих производа и услуга, омогућавају рентабилно пословање приватних, нарочито крупних, фирми. Ове привредне организације и системи - као на пример Електропривреда Француске (*Électricité de France*), Националне жељезнице Француске (*SNCF*), предузеће рено (*Renault*) у Француској, пре неколико година *Reichswerke A. G. i Volkswagen* у Немачкој и многа друга у више земаља - привређују веома ефикасно и рента-

⁷ Raymond Barre, „Economie politique”, t. I, Paris, 1957, стр. 423.

⁸ Паул А. Самуелсон, „Економика”, Београд 1969, стр. 53.

⁹ Извор: *Parti Socialiste*, „Propositions pour la France”, Paris, 1988, стр. 33.

билније него њихове партнерске приватне фирме. Ако, на основу података угледног часописа америчких бизнисмена „Fortune”, упоредимо резултате пословања државног предузећа Рено и приватне компаније Пежо, добићемо следећу представу:

*Резултати привредне активности две највеће корпорације аутомобилске индустрије у Француској 1984. године*¹⁰

	Промет мил. дол.	Активи мил. дол.	Профит мил. дол.	Број запослених
Renault	12.227	10.727	1.436	213.725
Peugeot	10.476	7.018	39	187.580

Тако на бази одговарајућих података произилази да Рено присваја 37 пута знатнију масу профита, односно реализује вишеструко већи степен рентабилности и ефикасности пословања, него Пежо. Ситуација у овом погледу углавном је слична и у другим годиштима. Познато је да француске државне железнице представљају економски најефикаснији и технички веома прогресиван жељезнички транспортни систем у Европи, па и у свету.

Индикативна је чињеница да су државна привредна предузећа у Србији у времену између два светска рата била пресудни чиниоци привредног и техничког развоја земље. Након Другог светског рата државни сектор и етатистичка активност омогућавају решавање многих привредних и социјалних проблема у економској стварности више европских земаља. Колективни облици власништва, државна и друштвена имовина, у СФРЈ у значајној мери представљају материјалну основу и оличење привредног напретка и општег цивилизацијског успона земље, који превазилазе до тада полуколонијални и достижну просечан европски ниво. У данашње време ови облици својине и начина привређивања, нарочито у основним и водећим привредним гранама и активностима - као што су инфраструктурни објекти, велики привредни системи, подручја интензивне примене резултата развоја науке и техничких иновација итд. - имају значајну улогу у економском опоравку и развоју земље која је тешко погођена међународним санкцијама.

Са становишта савремених услова ефикасности привређивања и хуманости друштвених односа, статус и улогу државних предузећа је рационално делимично преоријентисати. Наиме, неопходно је да се ова предузећа знатније окрену тржишној тражњи и укључе у конкурентску утакмицу са другим партнерима, да про-

¹⁰ Извор: „Fortune”, август 19, 1985, стр. 183.

фит у већој мери постане мотив њиховог пословања и да се управљање њиховим активностима знатније демократизује. Представници државе би требало да у управним органима државних предузећа првенствено учествују у одлучивању о стратешким и битним питањима њиховог пословања, а да се оперативним акцијама баве високо стручни кадрови, управо технички и економски експерти.

Многа предузећа у Југославији која функционишу на бази друштвеног капитала, међу којима и нека с обзиром на капацитете крупна и на основу примене савремене технике водећа, самоиницијативно су изградили и њихов развој реализовали сопственим радним ангажовањем одговарајући колективи радника и стручњака, без финансијске подршке и често на супрот вољи државних органа. Тако до пуног изражаја долазе колективно предузетништво, стручне квалификације и активност запослених у предузећима. Интензивно се изграђују и активирају знатни продукциони капацитети, од којих неки на основу високих квалитета својих производа стичу велики углед у земљи и иностранству. Истовремено се стручно оспособљавају бројни кадрови и масе трудбеника се укључују у процес управљања пословима предузећа. Тако се успешно развија привредна активност у више места у земљи. Овакве примере представљају сва предузећа у Горњем Милановцу и Врању, затим на интернационалном тржишту афирмисана Фабрика разних алата и алатних машина (ФРА) и термотехничко предузеће Цер у Чачку, „Први мај” у Пироту, поједина предузећа у Крушевцу и више других у разним крајевима земље. Изградња крупних саобраћајних и комуналних објеката - жељезничких пруга Шамац-Сарајево, Брчко-Бановићи, Београд-Бар, Водопривредни системи као што је „Рзав” у западној Србији итд. - у великој мери чине резултат добровољног радног и материјалног ангажовања широких слојева народа.

Потребно је констатовати да друштвена предузећа функционишу као правна лица и представљају посебан објекат власништва. Друштвена својина је посебан вид својине и капитала којим располаже колектив предузећа. Она има робноновчани карактер и може бити предмет купопродаје по тржишним критеријумима. Међутим, сматрам да друштвена предузећа не би требало да буду апсолутно самостална. Неопходно је да уважавају друштвене принципе и норме привређивања и да се укључе у општи систем функционисања и развоја привреде земље.

Историјска искуства су показала да разним доменима и карактеру привредне активности одговарају предузећа која функционишу на бази разних облика својине над средствима производње, да одређене врсте економске активности могу рационално реализовати предузећа посебних облика власништва итд. Тако предузе-

ћа свих форми својине у принципу и у стварности могу ефикасно пословати и да она која своју егзистенцију и дјеловање заснивају на колективним формама имовине са становишта интереса трудбеника имају извесне предности.

Завршне напомене

Наша анализа је показала да процеси реструктурирања и транзиције савремене југословенске привреде, са становишта унапређења рационалности у процесу привређивања и демократизације управљања економским активностима, представљају вишезначни, сложени и у дугом року решив проблем.

Полазну основу реструктурирања и транзиције привреде СР Југославије чини савремена робна привреда која постоји и делује као мешовити, тржишно-плански, систем.

У савременој робној привреди мењају се утицаји појединих објективних и субјективних фактора на економски прогрес уопште и ефикасност привређивања посебно. Класична приватна својина више не врши одлучујући утицај на поменуте процесе. Сада на динамику ефикасности привређивања делују научна и техничка открића, све бројнији стручно квалификовани трудбеници и стваралачки ангажовани кадрови, савремени начини организованости привреде, модерни методи управљања економским активностима, доследна примена економских принципа и деловања објективних закона у привредној стварности, као и активна планска политика економских и друштвених организација.

У данашње доба јача државна активност и шире се колективни облици власништва и начина привређивања. У нашој јавности настају извесне дилеме поводом улоге ових фактора и процеса у друштвеној привреди. Неки економски аналитичари сматрају да је етатистичка активност у привреди нерационална и да су државна и друштвена предузећа неефикасна. Међутим, бројни водећи економски теоретичари у свету повољно оцењују улогу државе у савременој привреди. Чињенице показују да су удели државе у друштвеном производу и позиције државног сектора у друштвеној привреди многих земаља високи. Држава има важну улогу у погледу решавања крупних проблема и реализације убрзаног и равнотежног развоја привреде земље. Више предузећа, која функционишу на бази колективних облика власништва, послује веома ефикасно и рентабилније него одговарајуће приватне фирме. Она су раније чинила и данас представљају у великој мјери материјалну базу и персонификацију материјалног и духовног напретка у свету. У данашње време би требало карактер активно-

сти ових предузећа променити у смеру јачања њихових тржишних атрибута.

Да би се проблеми реструктурирања и транзиције актуелне југословенске привреде успјешно решавали, неопходно је такође анализирати више других процеса и проблема - као што су историјске и савремене специфичности југословенске економије, сврсисходност промена форми и карактера својине појединих елемената друштвене привреде, места акционарских и државних предузећа у савременом привредном организму, стварни аспект промене карактера власништва над средствима производње и низ других есенцијалних питања.

Professor Jovašević Vladan, Ph. D.

CRUCIAL PROBLEMS RELATED TO TRANSITION OF YUGOSLAV ECONOMY

Summary

Contemporary social reality has been marked both with stimulating and confining development factors of market economy as well as with free and consistent effects of market & economic patterns.

On the basis of theoretical analysis of comprehensive empirical literature, it could be concluded that market economy grows and strengthens as a result of development of production forces, intensifying social and technical division of labour, improvement, specialisation and cooperation of production activities and multiplying of business and financial transactions to the scope of national and international economy. Market economy with its component parts characterise and reflect occurrences on ever wider domains of economy. Its patterns encompass and intensively regulate economic phenomena and processes as well as social relations.

Scientific analyses and immediate experience indicate that numerous economic factors and social institutions restrict market expansion and affirmation of market and financial economy as a whole. In fact, intensive and uneven construction of production facilities and capacities and inconsistent implementation of technical innovations, hastened process of integration of industrial subjects and branches, domination of monopolistic financial capital within the economic corpus, state control of most spheres of economy, establishing monopolistic competition on market, breakthrough of modern economic patterns and methods into international spheres and emphasising obstacles of chaotic interregional and inter-branch mobility of production factors - aggravate function of market economy and its mechanisms and, thus, cause relative narrowing of their activities, impair effects of regulations and deform its contents.

On the basis of results from through analysis and synthetic activities in tackling this range of problems which are part of contemporary social-economic complex, it can be concluded that the effects of dominant economic factors and processes as well as of

social institutions cause considerable change of fundamental characteristics and internal structure of market economy, of the quality of its function and models of function of regulators of a relevant economy.

Consequently, in present time the tendencies of integration of economic activities and of aggregates of social reproduction have been growing stronger. Integrated patterns of production that are primarily organised within stock-companies have been established. Heterogeneous social-economic corpus has been constituted as well. Leading role in present economic circumstances is given to monopolistic ententes and public institutions. On international level, contrasts between economically rich and poor nations and countries have even been intensified. Private ownership, in its classical meaning, has been limited from the aspect of its influence and transformed as well. It has developed into its own opposition and further leads to creation of collective ownership of shareholding, state and social type. As regards to the organisation and realisation of business and managerial activities, significant and techno-managers. It becomes necessary to conduct a well-designed economic policy, primarily development one, which involves a planned regulation of basic economic trends and social activities. In that way social economy gains mixed contents and character and, in fact, becomes a kind of synthesis of various models of entrepreneurship and ownership and a field of activity of two kinds of regulatory forces.

The above described social-economic processes which have character of tendencies considerably reflect on economic system and, above all, disturb its regular and efficient function. These very processes modify the contents of certain commodity categories and market and economic rules as a kind of objective regulators and coordinators of economic processes and relations. In that way, economic patterns do not function with the same strength and effects in modern stage of development of market-capitalist economy as they used to in its classical stage. Institutional factors acquire considerable and mostly growing role in economic life. Generally speaking, it is justified to conclude that in present time social economy has rather new, but finally market quality, which means that it exists and functions as a mixed, market planning system.

